

Селецький Арсеній (* 8.06.1860, с. Хролин, нині Шепетівського району Хмельницької області – † ?)

Автор першої друкованої праці, спеціально присвяченої *Острозькій друкарні* та її виданням у зв'язку з діяльністю академії кінця XVI – початку XVII ст. в Острозі. Закінчив Волинську духовну семінарію (1881), Київську духовну академію (1885). Як пошукував роботу на здобуття академічного ступеня кандидата богослов'я підготував монографію “*Острожская типография и ее издания*”, яку ще до захисту опублікував у пресі (“*Волынские епархиальные ведомости*”, 1884-1885) і окремим виданням (1885). При захисті в духовній академії ця робота була відхиlena як невідповідна вимогам до православної богословської науки, ступінь кандидата богослов'я пошукач не отримав і надалі служив чиновником у Київській контрольній палаті.

Робота А. Селецького отримала неоднозначну оцінку спеціалістів: “Книга не відрізняється новизною фактів, але являє собою чудове зіbrання усіх даних, які відомі про острозьку друкарню” (І. Каманін), “Праця маловартісна, про Остріжську друкарню, як друкарню, тут нічого нема... Автор не дав собі раду з цією великою літературою”, (І. Огієнко).

Праці: Острожская типография и ее издания // Волынские епархиальные ведомости. – Часть неоф. – 1884. – № 29-35; 1885. – № 7-11, 21-26 (окрема відбитка: Почаев, 1885).

Література: Каманін И. Арс. Селецкий. Острожская типография и ее издания. Почаев, 1885 // Киевская старина. – 1886. – № 1. – С. 161-164; Огієнко І. Історія українського друкарства. – Київ, 1994. – С. 95, 206.

Микола Манько

Синагога (Велика) Острозька

Оригінальна пам'ятка архітектури епохи Ренесансу та бароко на території Західної України. Була культурно-освітнім осередком єврейської громади і використовувалася для різноманітних цілей. Крім богослужіння, тут проводилися загальні збори кагалу, навчали дітей, равинів, проводилися суди. При С. з 1608 р. працювала друкарня, яка була закрита 1832 р. у зв'язку з тим, що тут друкувалися маніфести польських повстанців. Проте, коли почала діяти С., точних відомостей немає. *A. Перлштейн* відносив її початок до 1400 року. Такої ж думки щодо створення єврейської святині в Острозі дотримувалися автори монографій про Острог *C. Кардашевич*, *M. Тучемський*, *A. Хведась* та інші. У *акті поділу володінь князя В.-К. Острозького між його синами Янушем і Олександром* 1603 року згадувалася синагога та школа равинів, що існувала при ній.

С. була збудована у східній рівнинній частині Острога, неподалік від берега річки Вілії. У плані С. квадратна, в об'ємі кубічна, з чотирма внутрішніми восьмигранними стовпами з тесаного каменю, які поділяли її внутрішній простір на п'ять рівних частин. Стовпи були завершені такими ж восьмигранними композитивними капітелями з квадратними карнизами зверху, на які опирався циліндричні склепіння. Своїми осями склепіння орієнтовані в напрямі південь-північ. У протилежному напрямі стовпи зі стінками і між собою були з'єднані півкружними арками, які мали меншу висоту, ніж склепіння. Ширина арок і стовпів – 1,3 м. Чотирьом центральним стовпам відповідали плоскі пілястри на стінках з аналогічними композитивними капітелями й абаками. Ширина пілястрів така ж, як і стовпів. До Другої світової війни капітелі пілястрів були яскраво поліхромними, а стеля вкрита орнаментами рослинного характеру. Посе-

ред С. між стовпами розміщувалось підвищення – подіум, який у євреїв називався бімою або альмемором. Ця споруда в інтер'єрі призначалась для читання Тори. Біма була оточена балюстрадами з кованого заліза. Із півдня і півночі вели сходи з ажурною металевою балюстрадою. Біля східної стіни розміщувалась віттарна шафа – Аарон Хакодеш. Це найбільша святиня С., тому що в цій шафі зберігалися Тори з текстом законів, написаних від руки на пергаментах. Судячи із світлини, ця шафа відзначалася винятково майстерним виконанням у стилі пізнього бароко XVIII століття. Її композиція була двох'ярусною, чотириколонною і дуже креповою. Зовні С. була позбавлена будь-якого оздоблення. Гладенькі стіни завершені слаборозвиненим карнизом. У кожній стіні (крім північної) прорізані три великі арочні вікна. На головному, західному, фасаді нижче від вікон – двоє невеликих дверей та кам'яні сходи, які вели вниз до приміщення.

Рівень підлоги С. значно нижчий, ніж територія навколо неї. Це пов'язано з тим, що католицька церква, королівська та місцева влада забороняли будувати синагоги вищими від костелів і навіть рівними з ними. Тому, щоб створити високе, просторе приміщення, храм заглиблювали в землю. Однією з найкращих прикрас С. був чудовий ренесансний аттик з бійницями на головному фасаді, а також контрфорси між вікнами, які повністю знищенні німецькими окупантами.

Особливістю С. є її оборонне призначення. Товщина стін споруди 2,5 м, приблизно така ж сама, як оборонних мурів, які оточували Острог. У 1610 р. на свої кошти Самуель Едельс (*Маршус*) відремонтував С. та побудував з північного боку спеціальне жіноче відділення. З тих пір всі називали С. за іменем *Маршус*. У 1726 р. дах С. покрили оцинкованим залізом, повністю відновили інтер'єр та закупили великий бронзовий підсвічник. Стіни були покриті керамічною

Острозька синагога

плиткою. У 1941 р. С. зруйнували та пограбували німецькі окупанти. З того часу вона не відновлювала свою діяльність.

Публікації і джерела: Osiadłość miasta Ostroga anno 1708 / Wydał J. Nowicki. – Osobne odbicie z "Rocznika Wołyńskiego". – T. 7. – Równe, 1938. – S. 11-13.

Література: Бибер М. В. Пам'ять раввиновг. Острога. – Бердичев, 1907. – С. 141-142; Історія українського мистецтва. – Київ, 1967. – Т. 2. – С. 51; Камінський Ц., д-р. Синагозі Маршуша виповнилося 400-років // Книга Острог. – Тель-Авів, 1987. – С. 58-59 (на мові ідиш); Перштейн А. Описание города Острога // Чтения Общества истории и древностей российских при Московском университете. – Москва, 1847. – № 4. – С. 138; Тучемський М. Острог. – Почаєв, 1913. – С. 17; Шпизель Р. Из истории древней острожской синагоги // Еврейська культура та історія в Україні. – Київ, 1995. – С. 227-29; Balaban M. Zabytki historyczne żydów w Polsce. – Warszawa, 1929. – Т. 1. – S 114; Kardaszewicz S. Dzieje dawniejsze miasta Ostroga. Materiały do historii Wołynia. – Warszawa – Kraków, 1913. – S. 116; Orlowicz M. Ilustrowany przewodnik po Wołyniu. – Łuck, 1929. – S. 61, 270.

Рафаель Шпізель

Скарга Петро (* 1535 – † 12.09.1612, м. Краків)

Польський церковний діяч, письменник. У 20-річному віці закінчив філософський факультет Краківського університету і отримав посаду ректора кафедральної школи у Варшаві. Переломну роль у житті С. відіграво перебування в Україні (1563-1568 з невеликими перервами). Тут він прийняв сан священика, ставши спочатку парафіяльним ксьондзом у Рогатині, а пізніше – каноніком львівської капітули. Протягом 1566-1567 рр. С. виконував обов'язки капелана при двоюрі Яна Казимира Тарновського і спочатку утримував його від переходу з католицтва у протестантизм, а після смерті цього можно-владця відіграв не останню роль у заснуванні в

1574 р. на кошти Тарновських у Ярославі єзуїтського колегіуму. Безпосередньої участі С. в цьому не брав, оскільки наприкінці 1568 р. поїхав до Риму, де в лютому наступного року вступив до ордену єзуїтів. 1571 р. повернувся на батьківщину, де присвятив себе викладацькій діяльності спочатку в Пултуському, а з 1573 р. у Віленському єзуїтських колегіумах. Останній 1579 р. був перетворений в академію, і С. став її першим ректором. У наступні роки він заснував єзуїтські колегіуми у Полоцьку, Ризі й Дерпті. З 1584 р. С. став суперіором дому св. Барбари у Кракові, а з січня 1588 р. – надвірним духівником короля Сигізмунда III і залишився ним 24 роки. У 1606 р. переконав короля не визнати едикт толерантності щодо різновірців. Це призвело до рокошу М. Зебжидовського. Намагаючись змусити рокошан відступитися від своїх вимог, С. виїжджав до них як посол короля Сигізмунда III. На початку 1612 р. С. переїхав із Варшави до Кракова, де й помер.

За твердженням історика О. Халецького, вже 1574 р. С. завершив працю "Про єдність церкви Божої" ("O jedności Kościoła Bożego pod jednym Pasterzem i o greckim od tej jedności odstąpieniu..."), центральною ідеєю які є укладення унії шляхом повернення "заблудшої" греко-православної церкви у римсько-католицьке лоно. Побачила світ книга 1577 р. у віленській друкарні князя Миколая Христофора Радзивила. Праця С. присвячувалася найвпливовішому православному магнатові Речі Посполитої князю В.-К. Острозькому, який перебував у споріднених зв'язках із Тарновськими і, очевидно, знав С. Таким чином, автор книги підштовхував князя В.-К. Острозького до діяльності на користь унії. При написанні праці С. використовував значну кількість як західних, так і східнослов'янських літописів і хронік. Так, східнослов'янські джерела надав йому для користування палкій прихильник єзуїтів, віленський католицький єпископ Валеріан